

Per Rydén

En outhärlig tradition

Svensk litteratur, litteratur utgiven i Sverige, litteratur läst i Sverige, litteratur som borde läsas i Sverige: låt oss utan att göra det till en stor märkvärdighet konstatera att dessa fyra begrepp har ett omfång som inte är identiskt. Inom det lilla språkområdet är utgivningen av översatt litteratur förhållandevis stor. Lektören i det lilla landet är på en gång mindre och större och omfattar till någon del också böcker skrivna på andra språk än svenska. Det som borde läsas och inte alltid blir läst är nästan oändligt. Därför finns det plats för en särskild kategori av introduktörer som hjälper oss tillrätta, informerar oss och skaffar oss dåligt samvete. Jag sätter en sådan på benen, Carl David af Wirsén, för att få lite kött och blod bland begreppen. Först på slutet återtar jag de allmänna funderingarna, varvid jag också närmar mig andra och angenämare utövare av denna outhärliga tradition.

Han omges inte av sympatier. Född 1842 läste han på 1860-talet bland annat estetik i Uppsala. Mellan 1876 och 1899 gav han ut sju diktsamlingar. Från 1883 till sin död 1912 var han Svenska Akademiens sekreterare. Under en stor del av den tiden satt han med i en psalmbokskommitté som aldrig fick sitt förslag till psalmbok antaget. Men hans 1889 skrivna psalm 'En vänlig grönskas rika dräkt' är nästan det enda som lever.

Som kritiker i *Post- och Inrikes Tidningar* från hösten 1880 och i

Vårt Land under den tidningens hela levnad (1885–1908) skrev han ner en god del av den nya svenska litteraturen. Det Wirsén gjorde gott är till stor del knutet till utländsk litteratur. Redan siffrorna ger besked. Carl David af Wirsén ägnade en stor del av sin kritik åt utländska diktare. Det blev avgörande för den litterära kulturen i Sverige, till någon del också i världen i övrigt. Men Wirsén var en stridens man, och för varje steg ytterligare man tar vad gäller förklaring finner man att det står strid kring denna insats.

Låt oss ta det från början och först se till de namn han nämnde och de proportioner som utvecklade sig när han fick en egen tidning till sitt förfogande. Victor Hugo, Henrik Ibsen och Holger Drachmann hörde till de författarskap som Wirsén redan från början tog sig an som kritiker. Det är ingen tillfällighet att han valde att peka utanför landets gränser. Om man ser till hans kritikergärning i dess helhet är detta det mest utmärkande draget och det som fick den största betydelsen. Det finns en rad olika mått på hans dominans på detta område. Under 1880-talet svarade han för mer än var tionde av samtliga recensioner av utländsk skönlitteratur. Det handlar inte bara om mängden utan också om längden på recensionerna. Hans recensioner är flera gånger så många som övriga bedömares. Hans sätt att hantera det utländska materialet är dessutom ofta mer kvalificerad. Mest anmärkningsvärt utöver själva omfånget på insatsen är att han i åtta fall av tio skriver om original och inte om översättningar. Frågan är om vi någonsin haft en tongivande kritiker med en sådan fördelning av sin insats. I många fall är han dessutom den enda svenske kritiker som uppmärksammar en viss utländsk bok, också det ett mått på hans ställning som introduktör. Särskilt dominerande är hans insats när det gäller bedömningen av italiensk litteratur, därefter av tysk. Det är bara ifråga om den mer allmänt uppmärksammade litteraturen från de övriga nordiska länderna som andra kritiker är mer i nivå med honom. Om man undantar den delen av materialet – vilket inte är orimligt med tanke på att vi befinner oss i en period av äkta nordism – framstår hans in-

sats som än mer dominerande.¹

Redan 1881 var Wirsén inne i sina rutiner och hade skaffat sig en egen profil på sin och tidningens verksamhet. Den stod i klar relief mot de övriga organ som kunde gälla som litteraturtidningar. *Post- och Inrikes Tidningar* kunde fortfarande inte tävla med de övriga vad gäller det totala omfånget på litteraturbevakningen. *Aftonbladet* tog till dubbelt så mycket spaltutrymme, *Stockholms Dagblad* och *Handelstidningen* en halv gång mera. Wirsén valde en annan väg än de andra tidningarna. Trots att han totalt tog i anspråk så pass mycket mindre utrymme än de övriga, använde han mer än dubbelt så mycket utrymme för den utländska litteraturen i original som de därefter flitigaste.

Hans satsning på utländsk litteratur var minst av allt given. När vännen Edvard Bäckström bönade Wirsén om att ta hand om kritiken i *Post- och Inrikes Tidningar*, var det säkert i första hand den inhemska litteraturen som han ville ha hjälp med att hantera. Det fanns flera skäl för det.

Det första hängde ihop med ägarnas uppdrag. Sent omsider ville Svenska Akademien göra sin egen tidning till ett litterärt organ. Trots ofta uttalade tankar i den riktningen hade de många skrivkunniga medlemmarna tidigare inte visat någon stor flit på den punkten. I en tid med flera pressröster fanns det behov av att "snille och smak" inte bara odlades i slutna rum. Och Akademiens uppdrag var inriktat på svenskt språk och svensk litteratur.

Det andra skälet var mer personligt. Edvard Bäckström ville inte bara ha stöd för att vara Akademien till lags utan kände också starkt behov av att få stöd för de signaturideal han stod för. Tidigt åldrad och upptagen av olika sysslor menade han sig inte ha ork och tid för att själv ta ställning till litteraturen. Wirsén blev honom till

¹ Uppgifterna går tillbaka på *Svenskt Pressregister* och har tagits fram av Claes-Göran Holmberg, 'Litterärt utlandsklimat under 1880-talet. Några anteckningar om recensioner av engelsk, fransk och tysk litteratur', *Åtta presshistoriska studier*, Lund 1974, s. 109.

uthållig hjälp. Däremot hittade han mycket litet av levande signaturlitteratur att lyfta fram i tidningen. För denna kortlivade krets var det femton år för sent att få en talesman i pressen. En av de viktiga förklaringarna till inriktningen på Wirséns kritiska insats är rimligen just den att han inte företrädde någon livaktig inhemsk litteratur.

Meningarna skulle gå isär och göra det nästan från början. De unga svenska författare med August Strindberg i täten som trädde fram hade ett rimligt krav på att få sin bedömning. Det fick de, och den var grundligare och mer genomarbetad än de väntat sig. Att den nästan alltid var nedgörande borde inte ha förvånat dem. Men det fanns uttryck för denna kulturkamp som det var svårare att uthärda. Det blev kännbart att de inte i hemlandet hade någon egen kritiker till sitt stöd. Karl Warburg intog ofta en medlande hållning. En anförare av Georg Brandes' sort saknades inom landet.

Att krympa de nya vid jämförelse med de stora traditionerna var det svårare att uppröras över. Wirsén höll på de gamle. Ingen modern diktare kunde komma i närheten av vad Homeros, Dante, Shakespeare och Goethe presterat. För den som såg sig som försvarare av gamla värden stod den saken inte ens till diskussion. Vad som kunde invändas var att det gjorde en prövning av nya skapelser i kritikens form omöjlig eller överflödig.

Att peka på att utländska samtida diktare varit tidigare ute och rikare utrustade hade en god del av sanning i sig. Wirsén har ett något överdrivet rykte om att vara konsekvent i sin konservatism. Hans inkonsekvenser var inte alltid av ondo. Det innebar bland annat att han inte lät sig begränsa i sin nationella hållning. Men när det passar kan han till och med välsigna en litteraturprotektionistisk hållning – och då betecknande nog i ett angrepp på sitt årsbarn och sin huvudfiende Georg Brandes. I sin triumferande recension med anledning av Holger Drachmanns *Skyggebilleder* instämmer han i den tveksamhet som den danske diktaren röjt inför det franska importen:

Gentemot denna senare skall Danmark vårda sin *litterära* egen-

domlighet. Den franska realism, som “fremmede Aander, skönt med Borgerret i danskt Sprog” (= Brandes m.fl.), vilja införa i Danmark, har ingen sedlig kärna och bör bekämpas likasom i allmänhet den flacka kosmopolitismen bör vika för en stark men upplyst nationalitetskänsla.²

Men nästan alltid prisade Wirsén annars den franska ymnigheten. “Frankrike är som kulturland så stort, att det lemnar utrymme för litterära strömningar af vidt skilda slag”, konstaterade han 1882. Med god rätt kom den franska litteraturen att göra honom tjänst för att visa på rikedom och bredd. Det kan ses som en fortsättning på den översikt som han gett i sin docentavhandling. I början av sin kritikerbana kunde han teckna den generösare fond mot vilken den samtida svenska litteraturen måste te sig spröd och ensidig. Anmälaren hade på sitt bord lagt François Coppées *Contes en prose* (26.6.1882) och ägnade flera av berättelserna där en så ingående innehållsredogörelse, något som han redan från början av sin kritikerbana låter bli stommen i sina recensioner. Utan att nämna Georg Brandes vid namn konstaterar han att det inom “Danmarks trängre gränser” inte längre fanns plats “för ädlare och mer upphöjda dikt-skapelser”. Hur annorlunda då i Frankrike där man förvisso “för mycket lyssnat till Zola”, men där det ännu fanns plats för Hugo, Coppée, Banville, Sully-Prudhomme och Bornier.

Det är mer överraskande att han också utsträckte sin prövning till de strävanden som naturalismen stod för. *Madame Bovary* lämnade inte Wirsén oberörd. Flaubert hörde ännu i början av 1880-talet till de diktare han fascinerades av. Det hade minst två skäl. Han var en död mästare. Han kunde användas som överlägsen motvikt till andra, särskilt Zola. Men när Wirsén presenterade den postumt utgivna *Bouvard et Pécuchet* (17.3.1882), passade han på att skriva ner också mästerverket mer än han gjort i slutet av 1860-talet. Den ovanliga iakttagelseförmågan hade, mästrade den svenske kritikern,

² Carl David af Wirsén, *Kritiker*, Sthlm 1901, s. 182 f.

tyvärr använts mest för att teckna "det osunda och dåliga". I den genomförda nerskrivningen ligger att Flaubert inordnas i en skola där man gör allt som är värt att klandra: att syssla med det animaliska, att använda vetenskapliga metoder, att hemfalla åt mekanisk kausalitet.

Vi hade ämnat vid tillfälle behandla Zola's nyaste roman 'Pot-Bouille', men finna mer och mer vid närmare genomläsning den egendomliga arten af dess vidrighet förbjuda jemväl en talande framställning af innehållet.

Det är så Wirsén avslutar sin över två tidningsnummer utsträckta uppgörelse med Émile Zola med anledning av hans första samling under rubriken *Une campagne* (22, 24.4. 1882). Vid ett par tillfällen, av vilka det här är det första, skulle den stränge bedömaren urskulda sig inför sin publik för att han inte tog itu med en viss bok. Det här är en bok som jag har läst men inte vill bidra till spridningen av ens genom att skälla ner den: det är ju det som är budskapet. Det är ett mått på att Wirsén tycker sig ha kommit in med sin publik. Han är övertygad om att läsarna ska tro honom på hans ord utan att få någon närmare bevisning. Ganska snart skulle han säkert råka ut för att hans konservativa läsare undrade varför han över huvud taget uppehöll sig vid litteratur av denna förgrifliga art. Han riskerade att gå så långt i sin renhållning att han gjorde sig själv överflödig.

Genomgången av *Une campagne* visar honom vara väl påläst. Här som ifråga om *Le Capitaine Burle* (2.3.1885), *Nais Micolin* (3.1.1884) och *Germinal* (8.4.1885) var han den ende svenske kritikern som tog befattning med originalet. Om han i vissa sammanhang kan uttala sig med nedlåtenhet om Zolas brist på bildning, kan han inte undgå att ge sitt erkännande åt skribenten i *Le Figaro*. Hans uppsatser där är träffande och djärva i sin stil, "ganska ofta verkligt qvicka", ehuru samtidigt sårande, hänsynslösa och grova. Hans omdömen om politiker kan ha en del för sig, även om det snart avslöjar sig att

hans kritik ofta går tillbaka på egenintresset.

I andra stycken sägs Zola ta gruvligt miste trots sin "stora, oförnekliga iakttagelseförmåga". Franska Akademien har ju, menar företrädaren för den svenska, "med sig småningom införlivat alla de yppersta namnen inom den franska literaturen". Att Zola ändå dristar sig att komma med kritik förklaras av att akademien inte visat naturalismens företrädare tillräcklig uppskattning. Tids nog kommer Zola kanske själv att söka sin plats där, ironiserar Wirsén och tycks säkert begrunda en lämplig taktik för den egna kretsen.

Sällsammare ting hafva inträffat, och små utfall mot denna institution hafva emellanåt inneburit vinkar att hon genom en klokhetsåtgärd skulle kunna göra en annars farlig fiende eller häcklare till vän.

Just som författaren botaniserar bland alla tänkbara ämnen försöker hans kritiker skaffa sig en mening om dem. Han prövar ironier och utskällning som redskap. Zola hör till "de än lägre skribenter, hvilkas vapen är otidigheten och mot hvilka redan Kellgren till sist ej fann annat värn än 'tystnad och förakt'" (24.2.1882).

Men "tystnad" stannade han inte annat än undantagsvis i ens där föraktet var givet. I Zolas fall utvecklade han olika strategier för att värja sig mot hans åsikter eller för att minska hans proportioner. Han kan skriva kort och nedlåtande som inför *Nais Micoulin* (5.1.1884). Den förment vetenskapligt sinnade berättaren sägs tävla med "Paul de Kochs lika kälkborgerliga som lättsinniga komik". Det hindrar honom dock inte ifrån att i sammanhanget nämna en av de stora idolerna, nämligen Tennyson, låt vara för att framhålla att han naturligtvis nyttjat ett motiv mycket bättre. "Mycken åskådlighet" kan man heller inte frånta den klandrade.

Han kan värja sig i starka ord, som om det inte minst gällde att visa att han har den rätta uppfattningen. "Den mensklige uselheten har i Zola en framstående skildrare. Vi behöfva ej säga, att åtskilliga af hans arbeten äro oss fullkomligt vidriga genom från-

varon af idealitet och genom begäret att heldre tala till sinnena än till själen; vi behöfva ej säga, att hopandet af obscena skildringar synes oss beteckna ett förfall och att författaren i stället att, såsom han ju gjort till sin uppgift, vara naturlig, ofta blifver fullständigt monstruös i sina qväljande framställningar.

Så heter det redan från början i bedömningen av *Le capitaine Burle* (2.3.1883). Utskällningen ger en stilistisk täthet åt hans framställning. Och här leder den inte till ett snabbt fördömande utan till ett medgivande av förtjänsterna: "Men i alla händelser har han, såsom vi ständigt erkänt, ofta en utomordentlig förmåga att göra saker för oss lefvande och gifva illusion af en objektiv verklighet."

"Så har Zola, med den mest berömvärda flit och med stort bemödande om trohet i teckningen" gjort sina grundliga studier, kan Wirsén med utförlig dokumentation konstatera. Och han går också i närkamp med andras utläggningar. Sida vid sida har han lagt Paul Alexis' *Notes d'un ami* (1882) och Ferdinand Brunetières *Le Roman naturaliste* (1883), och det är faktiskt den beundrande lärjungen som ger underlag för den större delen av recensionen (7.9.1883). Det finns i de långa uppräkningsarna av de förstudier som Zola varit igenom en omisskännlig beundran, vilket inte hindrar att de resulterande skildringarna ändå sägs bli missvisande på grund av att författaren varit styrd av förutfattade meningar. De biografiska detaljer som Alexis stoppat med finner den svenske betraktaren också roande. "Han lär vara fet och närsynt, hafva en panna som 'liknar ett torn' och en klufven näsa; han lär ej tåla den ringaste motsägelse, men, så vida man aldrig gör honom för när, vara mycket beskedlig."

Det som framför allt skapade beundran hos den trägne arbetaren Wirsén var just den "bild af energi, arbetsamhet och okuflig viljekraft" som Zola utstrålade – låt sedan vara att dessa egenskaper borde använts för andra syften. Därmed är det givet att han står Brunetière betydligt närmare i dennes kritiska granskning av naturalismen. Det Zola vill se som ett experiment består i själva verket i

att den "uppoftar formen för stoffet, teckningen för den yppiga koloriten, *känslan för sensationen*, det ideala för det reela; den ryggas ej tillbaka för oanständigheten, trivialiteten eller brutaliteten." Balzac kan ej åberopas som bundsförvant och Wirsén menar sig också hos Brunetière ha fått stöd för sin flerstädes uttalade förhoppning att "en ny och ädlare smakriktning" skulle komma att ta över.

Naturalisterna är uppenbarligen inte så lätt avfärdade för Wirsén. Man kan notera hur paradoxalt hans ställningstagande blir exempelvis till Maupassants *Bel-Ami* (11.6.1885): "Hans bok är för öfrigt mycket dålig och tillika i åtskilliga afseenden mycket väl skriven." Den skarpa kritiken av den moderna pressen finner den svenske tidningsmannen vara i hög grad på sin plats. Han har övervägt möjligheten av att läsa boken i delar och hoppa över de sensuella skildringarna. Men han kan inte undgå att gripas av personteckningarna. Han tillstår det också men låter det i sin tur bevisa vad den moderna tidens livshållning för med sig.

Ödsligheten i hela denna af Maupassant omfattade riktning har fått ett gripande uttryck i författarens lugna och just därför så skakande berättelse om poeten Norbert de Varenne, hans tungsinthet och hans ständiga rädsla för döden.

Det är bristen på tro på ett liv efter döden som skapar denna fruktan: "deraf rädsla och beklämning!" Skildringen av Forestiers död är för Wirsén långt mer övertygande än han öppet vill medge. Och den borde läsas, inte minst av dem som saknar tron. "Stanna, läsare och lär! Ty här kan du verkligen lära någonting af en romanförfattare, som dock, att döma af hans ståndpunkt, sjelf ej tror på någonting!"

Det har synt mig vettigare att gå lite djupare in och ge några konkreta prov på hur Wirsén tar ställning. Wirsén kunde förklara och eventuellt försvara inriktningen på sin tidiga kritiska gärning på olika sätt. Den större rikedom i de stora kulturländernas vitterhet var svår att förneka. Förnyelsen skedde också tidigare där, och även

om han inte räknade förnyelse som en kvalitet i sig kunde han också i den presentationen komma med en indirekt kritik av den smälare och senare inhemska litteraturen. Både bundsförvanter och motståndare skulle uppfatta det så att *Posttidningens* kritiker särskilt i början av sin bana var generösare i sin hållning till de författare han hade på avstånd i rum och språk.

Och så skulle det fortsätta. När han från slutet av år 1885 fick tillgång till ännu en tidning, lät han *Posttidningen* få merparten av det utländska materialet, medan vårt lands litteratur bedömdes i den nationella och kyrkliga *Vårt Land*. Det var alltså där som *Giftras*, *andra samlingen* (1886), *Tjenstevinnans son* (1886), *Hemsöborna* (1887), *Fröken Julie* (1888), *Skärkarlslif* (1888), *Svenska öden och äfventyr* (1890), *I hafsbandet* (1890) kom att bedömas.³

*

Någon enda gång kunde Carl David af Wirsén ge uttryck för en förtjusning som han helt kapitulerade inför. Han tog till ett också i lyriken använt Vergilius-citat men avvisade den där uttryckta frestelsen att distansera sig från de mindre vetande och ville i stället vinna dem för samma njutning.

Sedan man läst denna bok, en af de skönaste som i vårt sekel skrifvits, skulle man till äfventyrs i förstone känna sig frestad att hviska ett *procul, procul, este profani!*, såframt man ej snarare kände sig genomträngd af den önskan, att allt flera och flera måtte läsa och göras mottagliga för dess djupa fägring.

Så skrev *Post- och Inrikes Tidningars* recensent (15.4.1885) om Antonio Fogazzaros *Daniele Cortis* med ett eftertryck som man har svårt att leta upp någon motsvarighet till. Denne italienske diktare (1841–1911) var från början jurist och som liberal senator kunde han tyckas stå ett stycke ifrån sin nästan jämnåriga svenske kritiker.

³ Uppgifterna är hämtade ur *Svensket Pressregister*.

Hans försök att förena katolsk tro med modern naturvetenskapligt vetande var väl inte heller kongruent med den nordiske bedömarens. Realismen samsades med humor och en viss sensualism: nej, om man på förhand skulle ha gissat om domen skulle man definitivt inte ha trott på denna tilljubling. Med undantagets hela makt skulle det här stå klart att han efter att ett ögonblick ha lekt med tanken att behålla denna juvel för sig själv såg som sin uppgift att utlägga detta diktverks förtjänster för hela världen.

Wirsen skulle här framhärda. I *Kritiker* lyftes den italienske diktaren fram på nytt, trots att han för de flesta svarade för det mest udda av de sju författarskapen. Men det hade ändå den logiken att Fogazzaro stod för den mängd av utländska författare som Wirsen aktualiserade för den svenska publiken – och i många fall gjorde det som en ropandes röst. De övriga sex låg alla närmare till – och fick överlag ett mycket kärvare mottagande, inte sällan i dialog med övriga bedömare. Fogazzaro kunde gälla som ett av de få svaren på frågan vad Wirsen var på spaning efter.

I det här fallet är han också påfallande mån om att skaffa sig patent på sin upptäckt.

Så snart hans 'Daniel Cortis' utkommit i hans hemland, fäste jag den svenska allmänhetens uppmärksamhet på detta mästerverk och har haft den glädjen att flera år senare se mina omdömen bekräftade af en utmärkt författare i *Revue des deux Mondes*.⁴

Den italienske diktaren passar inte minst som motbild till det mesta kritikern menar sig möta i den moderna litteraturen. Den passar också in i hans sätt att uppleva världen.

Boken skall icke älskas af dem, hvilka i sin obarmhärtighet sakna medkänsla för de olyckliga och pröfvade varelsor, som, under förhållanden, hvilka ej medgifva en förening, gripits af en mäktig känsla; den skall ej heller älskas af dem, hvilka, anseende kärle-

⁴ Wirsen, 1901, s. IV.

ken äga allhärskarrätt äfven öfver plikten, ej förstå eller vilja uppskatta försakelsens och trohetens kvinnliga och manliga heroer; den skall minst af allt gillas af dem, hvilka anse denna tillvaro vara den enda.⁵

Wirsen skulle följa Fogazzaro ända fram till hans död 1911, in i det sista verkande för att belöna honom med ett Nobelpris. Han kan också i fortsättningen ta till helt avvikande uttryck för sin höga värdering, så i en recension från 1896: "Endast sällan utkomma arbeten, hvilka kunna kallas fulländade mästerverk; ett sådant är *Fogazzaros* "Piccolo mondo antico", som ock satt hela den italienska pressen i liflig rörelse."⁶ I själva verket har han dock snopet lite att säga i saken och skyler över det i en avslutande formel: "Utrymmet räcker ej att uppräknat alla tjusande enskildheter".⁷ Kanske är det så – det är en svårfrånkomlig reflexion – att undantagets lovsång också visar att Carl David af Wirsen har mer och viktigare ting att säga när han har kritik att framföra. Det säger en del om hans sätt att fungera, möjligen också något om kritik i allmänhet.

Någon gång borde han ha varit förutsättningslös som en nybörjare. Både samtid och eftervärld har svårt att klä av honom hans rustning och se det så. Även när han efter vad man vet av yttre omständigheter var pressad ger han intryck av att veta precis. En god del av hans värderingar har naturligtvis stöd hos andra. Han stärker snabbt och skickligt sin egen position genom att ansluta till föreställningar som omfattas av dem som vill slå vakt om gamla värden och egna rättigheter. Det låter sig säga, men i praktiken är det inte en hållning som ger bedömare vägledning i de ständigt nya enskildheterna. Likaväl som det för en politiker ständigt dyker upp nya exempel som inte finns i regelboken, så står det för litteraturkritikern fram ständigt nytt material där han ställs inför utmaningen

⁵ Wirsen, 1901, s. 129.

⁶ Wirsen, 1901, s. 140.

⁷ Wirsen, 1901, s. 142.

att själv ta ställning. Här finns ständiga vägval. För den som vill förnyelse är det en oändlig tillgång. För den som vill skapa ordning och reda är det en ständig utmaning.

Det skulle komma något nytt efter naturalismen och den på den segerrika naturvetenskapen grundade livsåskådning som den hade i följe. Det var Carl David af Wirséns fasta övertygelse under lång tid, och den hade styrt både hans utblickar och hans bedömningar. Hur mycket han än själv skulle ha misstyckt parallellen fanns det ett mått av messiansk återkomst i hans sätt att känna och tycka. Under sin väntan hade han åtskilliga gånger blivit sviken i sina förhoppningar. Bland dem som dök upp med anspråk på att förnya gick inte så få liksom han själv in för en återgång till det gamla eller de gamle. Och det räckte ju inte att bilda en gemenskap för några få rättfärdiga om man skulle ta över herraväldet. Samtidigt som han ivrigt spanade efter en litterär frälsare var han alltmer på sin vakt mot dem som uppträdde med falska anspråk. Med den negativism han skolat sig in i hade han särskilt svårt att ge det fulla erkännandet till någon som var yngre än han själv och alldeles särskilt om han kom från samma land.

Om han i teorin kunde ha blivit en överårig rekryt hos nittitalisterna, var det i praktiken omöjligt och kom att befästas genom att kretsarna drog åt olika håll. Först halvtannat decennium senare skulle Svenska Akademiens sekreterare verka för att släppa in företrädare för de inhemska förnyarna, först Karlfeldt, därpå Hallström i sin egen krets.

Liksom tidigare låg det närmare till hands att välkomna utländska förnyare. Det fanns en rad strömningar under det slutande 1800-talet som Wirsén kunde ha blivit presentatör av och eventuellt också målsman för. Några av dem tar han upp för prövning, inte sällan just därför att de representerar en reaktion mot den naturvetenskapliga hållningen i tro eller dikt.

Det fanns också bland hans motståndare en viss motvillig beundran för Wirséns kunskaper om utländsk litteratur. Men hans

hantering skulle efter hand framstå i en annan dager. De hårt bedömda svenska diktarna skulle uppfatta det som om litteraturdomaren dömdes efter olika mått. Om Wirsén var mera erkännssam mot utländska författare var det därför att han där vågade vara friare. Det var där han avslöjade sin innersta mening. Det var där som han fjärran från striderna kunde avstå från att vara litteraturpolitiker och kunde ge efter för sin sanna beundran. Det var det som Oscar Levertin gav uttryck för i sin stora uppgörelse med Wirsén år 1900:

Äfven fanatismen har en sida, som kan vördas, men den, hvilken väger främmande och inhemsk dikt med olika vikt, väger död och lefvande med olika mått, är kanske en kyrklig politiker, men ingen af trosglödens all baktanke föraktande riddersmän.
(*Svenska Dagbladet* 23.8.1900)

Att väga "främmande och inhemsk dikt med olika vikt" urskiljde Levertin med särskild skarpsyn, eftersom han under påverkan av Heidenstam gått åt det andra hållet.

Det ligger i själva rollen som introduktör att själv bli en del av förnyelsen. Det man känner bättre än andra ligger det nära till hands att också placera framför andra. Själv delaktig i en tidig journalistisk förnyelse kunde det tätt sig naturligt att Carl David af Wirsén också predikat förnyelse eller i varje fall valt ut författarskap som han fann var föredömliga och möjliga att lära av. Trots en grundläggande trohet kunde han inom den vida ram av utländska intressen också rymma tongivande företrädare för nya strömningar. Man kunde rentav peka på namn eller tankar eller böcker som kunde varit honom till tjänst. Men inte heller i det här skedet finner han speciellt mycket som han kan sympatisera med. Om så var fallet fann han inte sällan platsen som introduktör upptagen av någon som var mer okritisk.

Hos Friedrich Nietzsche kunde det ha funnits lärdomar att anamma, inte minst vad gäller intresset för de klassiska auktorerna. Ett drag av aristokrat fanns hos Wirsén och en befrielse från det

sociala traumat kunde han säkert också längta efter. Men de många uppslag som först efter hand kommit att omsättas i det västerländska tänkandet gömdes tills vidare bakom några få slagord. Fientligheten mot kristendomen gjorde mer än något annat den tyske tänkaren omöjlig och fanns det någon öppning kvar stängdes den definitivt av att Nietzsche i Norden presenterades av Georg Brandes, August Strindberg och Ola Hansson.

Ernest Renan som framträtt långt tidigare hörde också till den konstellation under vilken nittitalet fann sin väg. Mest central var han förmodligen för den Oscar Levertin som ville finna sin nya väg. Här hade Wirsen dock verksam del i den svenska presentationen. I den uppsättning av namn som han tog sig an dröjde han, som vi sett, med avgjord trohet mot tidigare bekanta. Men det finns dock några av de nya och delvis kritiska rösterna sådana som han uppmärksammade. Vad gällde ingående sakkunskap fanns det nästan ingen i den yngre generationen som kunde tävla med honom i sakkunskap och i varje fall ingen som hade möjlighet att utbreda sig med samma utförlighet som han. Det är talande att Wirsen redan 1886 uppmärksammade den Édouard Rod som Levertin sedan skulle se till att i sista minuten inrycka i *Pepitas bröllop*

Men kunde då inte symbolismen erbjudit den rätta vägen till förnyelse för en diktarkritiker som varit på plats i Frankrike på 1860-talet, som prövat i Gautiers efterföljd och som blivit pionjär genom att nämna Baudelaires namn och genom att också ha studerat vad som skulle bli ännu en reform i den franska litteraturen, tillika den som på en gång befäste den franska litterära hegemonien och rubbade naturalismens hegemoni.

Symbolismen kom, har man sagt, aldrig till Sverige. Gunnar Brandell hör till dem som försökt skriva om den svenska litteraturens historia under det sena 1800-talet och det tidiga 1900-talet. Han har liksom andra forskare konstaterat att den strömning som internationellt fick ett så markant genomslag inte fick det i Sverige. Poesihistorien kom där att bli mer nationell. Nittitalets makt över

sinnena blev stor, och inriktningen på den avgjordes inte minst i det kärleksfulla gnabbet mellan Heidenstam och Levertin. Ännu under framväxten av *Pepitas bröllop* i Davos höll den senare fast vid sin europeiska linje, men i sin beundran för den från Orienten och kontinenten hemvändande Heidenstam kom han att utveckla en nationell ideologi på det litterära området.

Det var andra som var på väg att i början av 1890-talet utmana genom att införliva de kontinentala strömningarna. Ola Hansson är den märkligaste och uthålligaste av dem, och inte för inte råkade han i polemik med Levertin just på randen till 90-talet. Under den till synes obetydliga skärmytslingen om vem av dem som var tidigast ute i sin introduktion av franska diktare finns en djupare rivalitet om den plats de skulle inta både då och senare. Den skånske diktaren hamnade utanför och blev större utanför Sverige.

Wirsén kunde kanske, exempelvis för att skriva ner anspråken i *Pepitas bröllop*, ha gett den fylligare internationella ramen. Men det gjorde han inte. Symbolismen, särskilt om man fattar den som den generöst breda strömning som Brandell talar om när att sätter den som realismens motpol i den moderna litteraturen, kunde ha blivit Wirséns väg, både till egen förnyelse och till lansering av ett alternativ till mörk och mekanisk verklighets spegling. Hans vida utblick mot de europeiska litteraturerna kunde där ha fått både mål och mening. Så blev det inte. Symbolism passade honom inte heller. Det visades eftertryckligt i hans fortsatta brottning med Ibsens dramer.

Av sina två tidningar använde Wirsén också i fortsättningen främst *Post- och Inrikes Tidningar* för sin bevakning av de utländska litterära nyheterna och *Vårt Land* för att slå vakt om sin litterära position i Sverige och övriga Norden. Under det sena 1880-talet placerade han fyra femtedelar av det han skrev om svensk litteratur i *Vårt Land*. Under den del av 1890-talet som faller före erbjudandet att dela ut Nobelpriset (1891–1896) hade den övervikten minskat något och motsvarande nu två tredjedelar av det samlade

utrymmet. Också *Post- och Inrikes Tidningar* hade bevarat sin ledande position men med något mindre marginal än förut. Den svenska litteraturen bevakades med något större utförlighet i Akademiens tidning. Årligen är det något mer än dubbelt så stort utrymme som ägnas åt de inhemska skönlitterära verken i original och antalet objekt som uppmärksammas är tre gånger så många. Trots en viss förskjutning lyckades Wirsén hålla fast vid sin linje och få den utländska litteraturen att framstå som en huvudsak för Akademiens tidning.

1894 var Carl David af Wirsén illa ute i samband med att redaktören för *Post- och Inrikes Tidningar* hade lurat Svenska Akademien på pengar. Kritikern i tidningen fick också uppbära kritik för att han i alltför stor utsträckning sysslade med utländsk litteratur. Övergiven av nästan alla sa han sig vilja dö från eländet.

Men ett par år senare nåddes Akademien av erbjudandet att dela ut Nobelpriset i litteratur. Hans motståndare ville avvisa tanken. För honom själv blev det ett gyllene tillfälle att återta initiativet och att återvinna majoriteten. Utan hans energiska insats hade vi knappast haft ett litterärt Nobelpris. Det uthålliga intresset för utländsk litteratur fick sin belöning.

I Carl David af Wirséns fall var introduktionsverksamheten viktig men den blev i mycket destruktiv. Helt annat skulle det bli för efterföljare som Anders Österling och Artur Lundkvist. Den outhålliga traditionen kan alltså förenas med en positiv hållning.

Så har det varit hos Ivo. Vi hoppas förstås att han fortsätter.